

SÁRMÁNY-PARSONS ILONA

EGY ARANYKOR LENYOMATA

A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI ÉLET
MEGTEREMTÉSE FERENC JÓZSEF KORÁBAN

NÁDLER RÓBERT

Országos kiállítás, 1885–86.

BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM,
KISCELLI MÚZEUM –
FŐVÁROSI KÉPTÁR, BUDAPEST



A Múcsarnok épülete 2016-ban lett 120 éves, és ez a jubileum lehetőséget adott egy olyan kiállítás rendezésére, amely a nagyközönség számára is méltóképp érzékelteti annak az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak a tevékenységét, amelynek a reprezentatív

és elegáns, hatalmas méretű, mégis harmonikus és esztétikus kiállítási csarnok megszületését is köszönhetjük. Az első aranykor címmel megnyitott kiállítás egyszerre ad képet a hagyományos magyar elit művészetszeretetről és az uralkodó, Ferenc József műpártoló tevékenységéről.





EDUARD SWOBODA
 Ferenc József mint magyar
 huszárezredes, 1857

KERESZTÉNY MÚZEUM, ESZTERGOM

együtt járó mecénási kötelezettségeken túlmenően is támogassa a képzőművészeteket. Figyelemmel kísérte a monumentális reprezentatív építkezéseket mind Bécsben, mind a birodalom többi részében (a döntés joga az állami középületek pályázatainak elbírálása után is az övé volt, bár ezt igen diszkréten kezelték), és bőkezűen finanszírozta a kulturális intézményeket, elsősorban a képzőművészeti egyesületeket.

A bécsi Künstlerhaus és az ugyanekkor alapított Magyar Képzőművészeti Társulat kiállítási épületének finanszírozásához jelentősen hozzájárult. Rendszeresen megnyitotta vagy legalábbis megtekintette az éves szalonkiállításokat és a különleges figyelmet érdemlő festészeti bemutatókat, s gyakran vásárolt a kiállított képekből mind Bécsben, mind Budapesten. A fennmaradt statisztika szerint 1882 és 1910 között 244 magyar műalkotást vett meg a saját magánpénzéből. Ezek egy része azután Budán az újonnan elkészült Budavári Palota termeit díszítette.

Sok művet – különösen a századfordulóra – maga választott ki, később tanácsadói is szerepet kaptak az alkotáskiválasztásban, legalábbis a tanácsadásban. A császár-királynak „hivatalból” nagyon sokat kellett modellülnie kora jelentős portréistáinak. Ha a művész érdekes személyiség, jó társalkodó volt, akkor ennek a penzumnak is szívesen tett eleget. A magyar festők közül Benczúrt kedvelte legjobban, neki adott megbízást arra is, hogy fesse meg Rudolf trónörökös és Erzsébet királyné posztumusz portréját.

Ferenc József halálának centenáriuma lehetőséget ad arra, hogy felidézzük az uralkodó egy kevésbé ismert tulajdonságát: nagyon szerette a festészetet. A császári ház gyerekeinek neveltetéséhez hozzátartozott a rajztanulás is. Ferenc József számára ez kivételes örömet jelentett, leginkább „fejből” szeretett rajzolni olyan jeleneteket, amelyeket elkép-

zelt. Édesanyját egy maga rajzolta albummal lepte meg, amelyben a napóleoni háborúk tiroli szabadsághősének, Andreas Hofernek az életét örökítette meg. Amikor 14 éves korában nevelőjével és testvéreivel észak-italiai utazáson vett részt, jó megfigyelőként rajzolta le a látottakat. Nem annyira az épületek és tájak, mint inkább az utcák és piacok mindennapi életé-

ből vett jelenetek ragadták meg. Még a litográfia technikáját is elsajátította.

MECÉNÁSI BUZGALOM

Trónra lépése után természetesen már nem maradt ideje rajzolni, de a gyerekkori vonzódás a rajz és a festőművészet iránt hozzájárult ahhoz, hogy az uralkodói pozícióval



Abb. 85. Federzeichnung des Kaisers Franz Josef im Alter von elf Jahren (1841). Der Abchied.

FERENC JÓZSEF
GYERMEKKORI RAJZA
Andreas Hofer búcsúja, 1841

társulatba, az egyetlen kiállításszervező intézmény lett. 1865-től a Magyar Tudományos Akadémia adott helyet irodáinak és tárlatainak. Az évenkénti ún. „szalonkiállítások” megrendezése mellett az OMKT tagjaiból választott zsűrik bírálták el a középületek dekorációjára kiírt pályázatokat, és választották ki a nemzetközi kiállításokra küldendő magyar műveket is.

1877-ben épült fel saját székháza és kiállítási csarnoka a Sugárúton, az ún. „rég-i Múcsarnok”, amely ma a Képzőművészeti Egyetem

Az Országos Magyar
Képzőművészeti Társulat
igazgatóválasztmánya
1863-ban

Ami egyéni ízlését illeti, a realizmus híve volt és a történeti témákat meg a humoros zsánerjeleneteket kedvelte. Udvarias tárlatlátogató volt, csak dicsért, mert tudta, a sajtó lesi minden szavát, és nagy kárt okozhat a kritikáival. Néha a kritikusokkal szem-

ben döntött, és olyan művet is megvett, amelyet a specialisták nem tartottak sokra.

AZ ALAPÍTÁSOK KORA

1861-ben megalakult a magyar képzőművészeti élet

megteremtője, központi intézménye, a Magyar Képzőművészeti Társulat – 1866-tól Országos Magyar Képzőművészeti Társulat –, amely 1863-tól még a Pesti Műegylettel párhuzamosan szervezett kiállításokat, majd miután a Műegylet beolvadt a



A KÉPZŐMŰVESZETI TÁRSULAT IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNYA 1863-BAN.

Borsos József.

Id. Markó Károly.

Madarász Viktor.

Barabás Miklós.

Than Mór.

Telepy Károly.

Kelety Gusztáv.

Harsányi Pál.

Henszlmann Imre.

Orlay Petrich Soma.

A KULTÚRBÜROKRÁCIA

A magyar képzőművészeti élet intézményi kereteit az állam teremtette meg. A kiegyezéstől az oktatási és kiállítási intézményeknek nyújtott állandó szubvenció jelentette a fejlődés alapját. Ennek egyik feltétele volt, hogy a döntéshozók körében fontosnak tartásák a képzőművészetet. Ritka szerencse, hogy a korszak kulturális tárcát irányító miniszterei – Trefort Ágoston, gróf Csáky Albin

és Wlassics Gyula – egyaránt rajongói voltak a művészeteknek, és mindent megtettek annak érdekében, hogy a magyar képzőművészek jó képzéshez, megfelelő kiállítási lehetőségekhez és megbízásokhoz jussanak.

Egy olyan országban, ahol a (magas) kultúra szerkezetében a szó kultúrájával szemben a vizualitás mindaddig hátrányt szenvedett, ennek igen nagy jelentősége volt.

Ráadásul baráti szálak fűzték őket a kulturális intézmények, a Nemzeti Múzeum, (Pulszky Ferenc) és az OMKT vezetőihez (az Andrássyak, Ipolyi Arnold, Ráth György). Ez a szűk, de igen művelt, nemzetközi látókörű és az össznemzeti fejlődés ideáját szem előtt tartó kulturális elit a lehetőségekhez mérten nagyvonalúan szponzorálta a magyar művészetet.



STETKA GYULA
Eötvös József, 1884

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM,
BUDAPEST



PACZKA FERENC
Trefort Ágoston, é. n.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM,
BUDAPEST



NEMES ELIZA
Gróf Csáky Albin, 1898

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM,
BUDAPEST



BURGER LAJOS
Wlassics Gyula, 1905

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM,
BUDAPEST

székhelye. 1890-től évi két nagy tárlatot rendeztek: a hagyományos tavaszi mellett egy téli is, de az épület ekkor már kicsinek bizonyult.

1894-ben az OMKT vezetői – tekintettel az ezredéves ünnepekre és kiállításra – elhatározták az új Múcsarnok reprezentatív épületének megépítését. 1896. május 4-én Ferenc József már a Schikedanz Albert által tervezett új Múcsarnokban nyitotta meg a milleniumi képzőművészeti kiállítást. 268 művész 1350 művet állított ki, bizonyítva, hogy Magyarországon virágzó képzőművészeti életet sikerült teremteni; sokszínű magyar festé-

szet és szobrászat született, amely méltó volt egy modern európai nemzethez.

A Magyar Képzőművészeti Társulat a hetvenes évektől gyakorlatilag a képzőművészeti élet centruma lett, de hogy ez megvalósulhasson, ahhoz a vezető művészek (Ligeti Antal, Telepy Károly) kívül a mecénások és a kultúrpolitikusok segítsége is kellett. Nagy szerencséje volt a művészetnek, hogy a 19. század második felében a kultúrpolitikát rendkívül művelt politikai elit irányította, amely európai horizonttal bírt és szenvedélyesen szerette a képzőművészeteket, mi több, felismerte a vizuális kultúra nemzetnevelő

szerepét és lélektani fontosságát. Ebbe az elitbe tartoztak az Andrássyak.

A MINTAADÓ MECÉNÁS CSALÁD

Ritka egy demokratikus intézmény történetében, hogy három választott elnöke is egy családból kerüljön ki. Nemcsak társadalmi rangjuk miatt választották meg őket, hanem mert őszintén, felelősségteljesen és lelkesen megtették mindent a magyar képzőművészet támogatásáért. Idősebb gróf Andrassy Gyula 1861–1866 között volt az OMKT elnöke, akit 1891–1905

között fia, Tivadar, majd pedig 1905-től ifj. Andrassy Gyula követett ebben a pozícióban, amely nem csupán formális volt: mindhárman aktív szerepet játszottak a szponzorálásban és a kiállítások szervezésében.

Id. Andrassy Gyula értékes festményeket örökölt édesanyja révén, aki Szapáry lány volt, és a Szapáry család jelentős műgyűjteménnyel rendelkezett. Igazából a szabadságharc utáni emigrációban, Párizsban és Londonban támadt fel Andrassy Gyulában a gyűjtőszervevény, ekkor vett néhány – később híressé vált – képet, amelyek megalapozták hírnevét mint jó

szemű, szerencsés kezű műgyűjtő. 1857-ben tért vissza az emigrációból, és rögtön bekapcsolódott a kulturális életbe.

Idősebb Andrassy Gyula közismert érdeme a főváros, a modern Budapest kiépítésének megtervezetése és esztétikussá formálása volt. Ebben József nádor és Széchenyi István nyomdokán haladt. Elsősorban neki köszönhető, hogy elfogadták nagyszabású, jövőbe mutató víziját, hogy hogyan kell egy jól funkcionáló, egyben igen reprezentatív és szép nagyvárost teremteni. Tehetsége, hogy ösztönösen jól választotta ki a munkatársait, megsokszorozta az elképzelések kivitelezésének hatékonyságát.

Ő is gyűjtött képeket, műtárgyakat, megépíttette a romantikus, várszerű tiszadobi kastélyt, átalakíttatta, modernizálta a tóketerebesi kasté-

lyát és Budán, a Lánchíd közelében két városi palotát is építtetett. Az építészet mellett a festészet érdekelte legjobban, utazásai során is vásárolt, és külföldi festőknek is adott portrémegrendeléseket. Munkácsyt pályája elején határozottan támogatta, a festő többször is vendége volt vidéki kastélyaiban. Gyűjteményében sok kortárs hazai mestertől voltak képek (Madarász Viktor, Mészöly Géza, Munkácsy Mihály, Than Mór, Zichy Mihály), jellemzően a hetvenes évekből.

Andrassy mindhárom gyermeke – Tivadar, Ilona és ifj. Gyula – műpártoló lett. Gyerekkoruktól sokat utaztak, s jól ismerték Európa nagy műzeumait, Bécsset, Münchent, Párizst és Itáliát, így alapos művészettörténeti műveltségre tettek szert. Rajongtak a reneszánszért és a régi mesterekért, s ők is őszintén elkö-

telezettek voltak az ország iránt, mind politikailag, mind kulturálisan. Ez az elköteleződés automatikusan maga után vonja, hogy támogatni kell a kortárs magyar kultúrát, elsősorban a képzőművészeteket, mert ez elengedhetetlenül hozzátartozik az ország felemelkedéséhez.

Ilona (1858–1952) ifj. Batthyány Lajoshoz ment férjhez, aki hosszú ideig Győr megye főispánja volt, 1892-től pedig Fiume kormányzója lett. Vidéki kastélyuk és birtokaik Ikervárott voltak. Ilona az 1890-ben alakult Műbarátok Körében aktív szerepet vitt, egy ideig még a kör elnöki tisztségét is elvállalta. Zala György készítette szüleinek síremlékét, amelyen Ilona bronzszobra borul rá a szarkofágra. 1905-ben Vaszary festett róla egy modern portrét, ami jól illusztrálja, hogy a grófnő – akárcsak

testvérei – nem zárkózott el a modern stílusirányzatoktól sem. Az ő fia volt a festőművész gróf Batthyány Gyula.

Az idősebb fivér, Tivadar (1857–1905) a Képzőművészeti Társulat elnökeként 1891-től haláláig a képzőművészet legjelesebb mecénásai közé tartozott. Országgyűlési képviselőként, a parlament alelnökeként és számos reprezentatív tisztségében is a kultúrpolitika egyik irányítója volt. A fentebb említett Műbarátok Körének szintén tagja volt, ahonnan a millenniumi ünnepek és a történeti kiállítás megrendezésének gondolata elindult, és ő volt 1896-ban a millenniumi ünnepek során rendezett június 8-i felvonulás rendezőbizottságának elnöke is. Emellett a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanácsának, a Nemzeti Múzeum és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának, az

SZÉKELY BERTALAN

Gróf Andrassy Gyula, é. n.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM, BUDAPEST

BENCZÜR GYULA

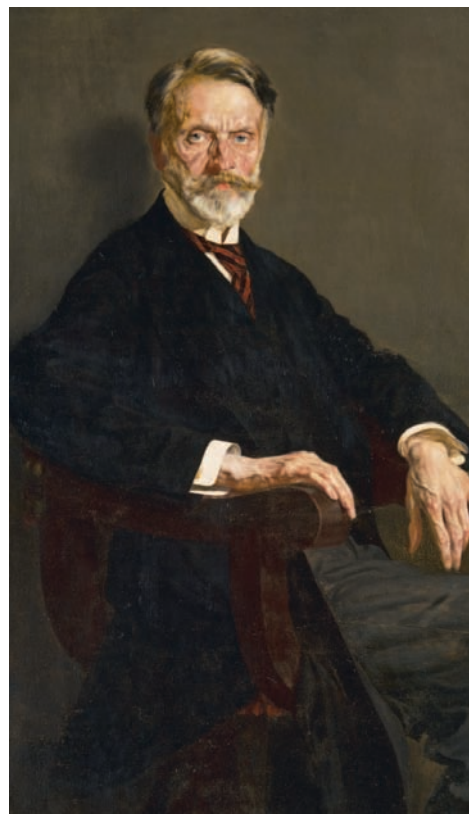
Andrassy Tivadar, 1900 k.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM, BUDAPEST

KARLOVSZKY BERTALAN

Ifj. Andrassy Gyula, é. n.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM, BUDAPEST





RIPPL-RÓNAI JÓZSEF
Andrássy Tivadarné
portréja, 1896

RIPPL-RÓNAI MÚZEUM, KAPOSVÁR

Andrássy Tivadar 1891–1905 között a Képzőművészeti Társulat elnöke, a millenniumi ünnepek szervezője és a modern francia art nouveau első magyar támogatója volt. Felesége, Zichy Eleonóra is igen művelt volt, nyitott a modern irányzatokra. A művésznak a tőketerebesi Andrássy-kastélyban történt első látogatásakor született ez a portré, amely minden fényképnél jobban megragadja a hölgy átszellemült szépségét és a pillanat rejtett melankóliáját.

Tárgyait ki is állították az Iparművészeti Múzeumban 1898 telén, ami nagy vitát váltott ki a szakmában. A kivitelező iparosok joggal bírálták a művész funkcionálisan nem megfelelő tárgyainak dizájnját. Eddig nem bukkant fel dokumentum arról, hogy mi volt a megrendelők véleménye. Zichy Eleonóra egyébként 1910-ben, amikor a Fő utca 17. alatti palotát eladták, Tiszadobra vitette az ebédlőt. Állítólag 1919-ben ez is vandál pusztítás áldozata lett, csak töredékek maradtak meg belőle.

Tivadar 1905-ben bekövetkezett, váratlan halála után öccsére, Gyulára szállt legtöbb kulturális feladata. Őt választották meg a társulat következő elnökének, és ezt a tisztet egészen a világháború kitöréséig be is töltötte. Andrássy Gyula a Nemzeti Szalon elnöke is volt, miközben a társulatot szintén támogatta. Ez a tény vet fényt arra, hogy a századfordulón az arisztokrata mecénások egyszerre és párhuzamosan minden olyan művészeti és stílusirányzatot támogattak,

Erzsébet Királyné Szoborbizottságnak tagja, a Vígszínház igazgatóságának elnöke volt, a társulat bizottságaiban pedig az ösztöndíjak és díjak elbírálásában is részt vett.

Ő maga gyermekkorától tájképeket festett, de ezeket nyilvánosan sohasem állította ki, barátokhoz került egy-két képe. A festményeket egyszer, az 1907-ben rendezett emlékkiállításon láthatta a közönség. Andrássy Tivadar egyik legfontosabb érdeme a festés-

szet mellett az iparművészet támogatása és az art nouveau (Jugendstil) iparművészet „felfedezése” volt. Ő adott megbízást Rippl-Rónai Józsefnek, hogy budai palotájába szokatlanul modern ebédlőberendezést tervezzen. A színes üveggel borított mennyezettől a bútorokon át a tányérokig, poharakig a „Gesamtkunstwerk” koncepciójának szellemében mindent szecessziós stílusban tervezett a festő. Ehhez készült az a tű-

hímzéses kárpit, a *Vörös ruhás nő*, amely szerencsére megmaradt.

Rippl-Rónai a Zemplén megyei Tőketerebesen festette meg Tivadar feleségének, Zichy Eleonóranak költői szépségű, átszellemült portréját és öccsének, ifj. Andrássy Gyulának (ma lapangó vagy elveszett) portréját, amikor 1896-ban ott vendégeskedett. Négy évbe telt, amíg elkészült a budai palotába szánt modern, új ebédlő.

amelyet esztétikailag értékesnek éreztek, és nem foglaltak állást a művészek közötti elméleti stílusvitákban. Ennek egyik legjobb példája az az 1897 telén a Nemzeti Szalonban rendezett rendkívüli kiállítás volt, amelyre az Andrássy család szinte minden birtokában lévő Rippl-Rónai-képét kölcsönadta.

A sajtó a bemutatót „ellen-szalónként” igyekezett értelmezni, pedig a műveket nem ideológiai alapon gyűjtötték össze, szinte minden stílus képviseltette magát mind a két kiállításon. Az Andrássyak, néhány más arisztokrata családdal egyetemben (például a Károlyiakkal és a Zichy család egyes képviselőivel), az elit elitjét jelentették a kultúra ápolásában. Különösen a képzőművészeti mecenatúrában volt mintaadó szerepük még a 20. század első éveiben is, amikor hirtelen és nagy lendülettel egy új mecénásréteg lépett be a művészeti életbe, a zsidó nagypolgárság és plutokrácia.

A TÁJFESTÉSZET ARANYFEDEZETE

A lassan gyarapodó polgárság és az értelmiség szorosan kapcsolódott műveltségében a német kultúrához és annak a klasszicizmusból és romantikából örökölt esztétikai ideáljaihoz. Ennek szerves része volt az Itália-kultusz, amely továbbra is élt a romantikus tájfestészetben. Az Itáliát jól ismerő arisztokrata családok és a főpapság mellett a Bildungsbürgertumból (értelmiségi polgárság) kerültek ki azok a műértők, akik lelkesen támogatták a késő romantikus magyar tájképfestőket és vásárolták Ligeti Antal, Brocky Sándor és Telepy Károly festményeit. Ezek a Claude Lorrainre visszamenő képszerkesztési elvek alapján festett, aranylő színekben fürdő bukolikus tájak harmóniát, békét árasztottak. Ligeti Antal (1823–1890) sokszor a magyar vidéket is úgy festette meg, olyan mágikusan ragyogó, fénylő naple-

mentéssel, hogy az az itáliai tájak álomszerű szépségét öltötte magára.

A Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermét ma is Ligeti négy történeti tájképe díszíti, amelyeket Kubinyi Ágost és Sina György báró rendelt meg. A művész a festői magyar várakat (Szigliget, Hricsó, Szepes és Tencsén) festette meg líraian, atmoszferikusan. Akkora sikere volt velük, hogy többször meg kellett őket festenie magánmegrendelők számára.

Ligeti az ötvenes években gróf Károlyi István megbízásából és finanszírozásával bejárta Itáliát, a Szentföldet és a Közel-Keletnek az európai utazók által legsűrűbben látogatott antik emlékhelyeit, így eljutott Libanonba és Baalbekbe is. Ennek a hosszú utazásnak az élményei (amelyeket rajzokban, néha akvarellekben örökített meg) évtizedeken át alapját képezték elegáns olajképeinek (Capri, Szicília görög romjai, Taormina, Agrigento és a Szent-

föld városa). Baalbek kisméretű, de szép és hazánkban igazi ritkaságszámba menő panorámáját a nagyközönség 1890-ben a festő múcsarnokbeli emlékkiállításán láthatta, és ekkor készítettett róla a

TELEPY KÁROLY Árva vára, 1880

MAGÁNGYŰJTEMÉNY, BUDAPEST

Telepy Károly (1828–1906) az egyik legkedveltebb magyar tájképfestő volt, aki a topografikus nemzeti tájképbárázolás romantikus felfogását képviselte. Elsősorban a festői felvidéki tájakat festette szívesen. Telepy volt a Múcsarnok „mútarosa”, az ő feladata volt az évi nagy tárlatok számára a képek sorrendjét kijelölni a falakon. Nyilvánvalóan szerette a kiállításrendezést, mert haláláig ragaszkodott ehhez a feladathoz.





—
AUGUST VON PETTENKOFEN
Csók II., 1864

—
BELVEDERE, BÉCS
—

August von Pettenkofen (1822–1889) osztrák festő fedezte fel az Alföldet, pontosabban Szolnokot és vidékét a festészet számára. Kisméretű képein nemcsak a napfényben fürdő rónaság ragyog, hanem egyszerű lakói is páratlan természetességgel jelennek meg. Hatása a kortársaira kivételes, ő hozta igazán divatba nemcsak az osztrák, hanem a magyar festők körében is a pusztai témáit: a gémeskutat, a lovakat, a cigányokat és a szolnoki vásárt.

—
társulat színes litográfiát. Műlapnak választották ki, és egy másik Ligeti-képpel, a *Piccola-Marina Capri szigetén* című fametszettel együtt ajándéknak szánták a társulat tagjai számára 1891-ben.

Akik a festészetben a kellemeset, a szépet, az élet mi-

—
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ
Tátrai táj, é. n.

—
MAGYAR NEMZETI GALÉRIA,
BUDAPEST
—

Báró Mednyánszky László (1852–1919) már az 1870-es évek közepe óta kiállított, de az igazi sikert a millennium hozta meg számára. Ettől kezdve a közönség és a kritikusok egyaránt felfigyeltek rá, és poétikus hangulatú tájképei elvarázsolták a nézőket. Hihetetlenül sokféleképpen ábrázolta a természetet, pedig képeit nem a szabadban festette (plein air), hanem emlékezetből idézte fel a látvány legapróbb, de érzékeny közvetlen részleteit éppúgy, mint a panorámák kozmikussá táguló látványát.



nőségét megjavító harmonikus látványt szerették, azoknak ez a festészet jelentette a derű és a szépség forrását. Ligeti haláláig festett ilyen itáliai, hazai vagy – ritkábban – egzotikus tájat, és mindig vevőre talált.

A másik, haláláig népszerű mester Telepy Károly (1828–1906) volt, aki a topografikusan is hű tájképfestés késő romantikus felfogását képviselte. Elsősorban a felvidéki várakat, a Tátrát és a Balaton környékét festette szívesen, de a kilencvenes években az Alpok hegyvonulatairól is születtek friss, fényteli vásznai.

A romantikus tájak mellett már a hetvenes évek legelejétől az intim tájképek – többnyire igen kisméretű, levegős, friss színekben ragyogó festmények – lettek népszerűek. Ennek a plein air fény- és atmoszféraköltészetnek legnagyobb magyar mestere a rövid életű Mészöly Géza (1844–1887) volt, akit kortársai is nagyra becsültek. Bécsben tanult, de hamar elszakadt az ottani akadémián virágzó Zimmermann-

festőiskolától, az itthoni tájak, a Balaton és a Tisza vidéke ihlették festészetét.

A HISTORIZMUS ARANYKORA: MATEJKO, MAKART, MUNKÁCSY

Ez a három, M-mel kezdődő név fémjelezte az 1870-es években és az 1880-as évek elején az Osztrák–Magyar Monarchia művészetének monumentális vonulatát a „világ” számára, különösen, ha a párizsi világkiállításokat vesszük figyelembe.

A történeti festészet valójában a 19. század eleje óta virágzott Európa-szerte, de nagyon sok változata volt, s elsősorban az uralkodói vagy nemzeti reprezentációt és a nemzeti identitás erősítését szolgálta. Ferenc József korában Bécsben is szorgalmasan művelték. A legrészletesebb és gazdag festészeti együttes ott az 1850-es évtized végétől készült éveken át, a birodalom sorsfordító csatáit jelenítette meg és az Arzenál

területén lévő Hadsereg-történeti Múzeum (*Heeresgeschichtliches Museum*) belsejét díszítette.

A három nagy historikus kolorista közül a lengyel Jan Matejko (1838–1893) volt a legidősebb. Képeinek dramaturgiája a hatvanas években még a bűn és bűnhődés, a történelmi felelősség körül forgott. Az első igazán monumentális méretű pannót, a *Rejtant* 1866-ban festette. Itt mind kompozicionálisan, mind koloritjában szakít az akadémikus hagyománnyal. A kép kikerült az 1867-es párizsi világkiállításra, ahol aranyérmert nyert, és ahonnan Ferenc József megvette (bécsi) képtára számára.

Kevés művésznek adatott meg, hogy egy egész nemzet festőfejedelme legyen, és a múltat mintegy száz éven át az ő fantáziájában született hősökkel, jelenetekkel, az általa alkotott képeken keresztül képzelje el egy egész nemzet. Neki sikerült. A függetlenségét elvesztett és területileg három szomszédja között felosztott Lengyelországban ő

tartotta életben a reményt, hogy az ország egyszer visszanyeri szabadságát. A fiatal Matejkót érzelmileg nagyon mélyen érintette a történelem, számára a történelmi festészet témái a nemzeti sorskérdések lettek, és a hatvanas évek közepétől profetikus vagy sorsfordító jelene- teket örökített meg. Első jelentős képe a *Staińczyk* (1862). Az udvari bolondot ezen a

JAN MATEJKO A várnai csata, 1879

SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM,
BUDAPEST

Matejko (1838–1893) szinte mindegyik fontos képét kiállították Budapesten, de csak ezt az egyet tudta a Képzőművészeti Társulat megvásárolni. A viszonylag kis méretű, magyar vonatkozású csatakép I. Ulászló, az első Jagelló-házból származó lengyel-magyar király elestét ábrázolja.





JAN MATEJKO
Rejtan a varsói szejmben (1773), 1866

VARSÓI KIRÁLYI VÁR – MÚZEUM

A lengyelek számára az 1773-as országgyűlés az ország széthullását jelentette. A küldöttek ugyanis ezen az országgyűlésen határozataikkal tették lehetővé az ország első felosztását, aminek eredményeként Lengyelország három részre szakadt. Csak egy nemesúr, Nowogródek képviselője, Tadeusz Rejtan érti meg a tragédiát, és elke-



seredetten veti magát a földre, így próbálva megakadályozni a főurakat, hogy egy ilyen végzetes döntéssel hagyják el a gyűléstermet. Matejko a jelenet szinte áttekinthetetlen zsúfoltságával is éreztette az érzelmi, erkölcsi zavart, amely a szereplőket elfogta. Találó gesztusnyelv és beszédes attribútumok (pl. az árulás „júdáspénze”) jel-

lemzik a szereplőket. Sok támadás érte a festőt ezért a képpért, mert azok az arisztokrata családok, amelyek ősei szerepet játszottak a fatális döntésben, felháborodtak az utólagos szembesítésen. A kép kikerült az 1867-es párizsi világkiállításra, ahol aranyérmert nyert, és Ferenc József megvette bécsi képtára számára.



festményen a tisztán látó, de tehetetlen értelmiségi keserű szerepében festette meg, és saját arcvonásait ajándékozta neki. Matejko egész életében szülővárosában, Krakkóban élt, de képei beutazták Európát, és eljutottak Pestre, a Múcsarnokba is, ahol mindig jeles eseménynek számított a kiállításuk, és tömegek nézték meg

őket. Így a *Rejtant* 1868-ban, a magyar vonatkozású, *Bát-hory Pszkov előtt* (1873) című képet egy évvel elkészülte után látták. Az őszinte pátosz, a briliáns anyagszerűség, a kosztümök, a kellékek és – ha volt forrása – a portrék történelmi hűsége lenyűgözte a 19. századi nézőt, aki ritkán láthatott ilyen monumentális képeket. A pszicho-

lógiai ábrázolóerő volt Matejko legnagyobb erénye.

Szinte expresszionista vonal- és formakavargást tudott érzékeltetni például a *Grünwaldi csatán*. Nem túlzás néhány képe alapján meglátni benne az expresszionizmus egyik helyi előfutárát.

A nagyméretű történelmi képek fontos funkciójának számított az identitásépítés

mellett, hogy látványosak voltak, szenzációt ígértek, szokatlan élményt egy olyan világban, ahol a színes képek még ritkaságszámba mentek. Ezek a nagyméretű festmények – hála a közlekedésnek, az Európát bámulatos gyorsasággal behálózó vasúttrendszernak – utazó képek lettek.

Az osztrák festészet nagy M-je, Hans Makart (1844–



HANS MAKART
Kleopátra nílusi
vadászata, 1876

BELVEDERE, BÉCS

1875 novemberében Makart (1840–1884) több hónapra Egyiptomba utazott barátaival. Hazatérve mindössze három hét alatt festette meg ezt a képet. Makart szívesen választott nőket kompozíciói főhőséül, de itt Kleopátra nem aktív femme fatale. Távoli, karcsú alakja csak ürügy a barokk vadászjelenetek mozgalmasságát idéző „történelmi pillantfelvétel”, egy krokodilvadászat megfestéséhez, ahol az előtérben rabszolganők ejtik el a krokodilt.

hőst, aki nem egyetlen nemzeté volt, hanem az egész nyugati kultúrához tartozott. Nem volt akkor olyan ember a publikumban, még a nem hívők között sem, aki ne ismerte volna Krisztus életét.

A Krisztus-képek, annak ellenére, hogy a keresztény vallásos festészet alaptémájához nyúlnak, szellemükben a realizmusra törekvő történelmi festészet kiemelkedő példái. A mai, teljesen szekularizált kultúrából visszatekintve sokaknak nehéz megérteni azt a katartikus hatást, amit – elsősorban a *Krisztus Pilátus előtt* – a kortárs nézőkből kiváltott az 1880-as években. A kép művészi kvalitása, a pszichológiai jellemzés hitelessége és az ebből fakadó emberi érzelmi és spirituális erő volt az, ami a közönséget mindenütt lenyűgözte, ahol a képet bemutatták. Egy ideált és mégis valóságos történelmi alakot testesített meg, akinek sorsa mélyen emberi és tragikus volt. „Szenzációkép” lett. Ferenc József háromszor is elment megnézni Bécsben, és valószínűleg ennek köszönhető, hogy Makart halála után Munkácsyt bízták meg a bécsi Kunsthistorisches Mu-

1884) nagyméretű vásznai szintén bejárták Európát. Míg Matejko egy nemzet spirituális uralkodójának számított, addig Makart Bécs festőfejedelme lett a bécsi világkiállítás idején, 1873-ban, amikor szenzációképe, a *Hódolat Catharina Cornaro előtt* óriási sikert aratott. Makart nem történelmi sorsfordulókat festett meg, hanem ünnepi pil-

lanatokat, amikor a múlt emberei az élet szépségét és örömeit ünnepelték.

A legismertebb magyar festő, Munkácsy Mihály (1844–1900) a hetvenes évek elejétől Párizsban élt, de ott külföldinek számított, és képeinek vásárlói elsősorban amerikai gyűjtők voltak. Valójában Munkácsy igen sokban különbözött a történelmi fes-

tőktől, ő a realista zsánerekpek gyakorlatától indult el, de *Milton* című képével más irányba fordult, és a kortárs szalonenteriórökökkel vált a vásárlók kedvencévé. Leghíresebb alkotásai a Krisztus-képek voltak. Párizsi képrekeskedője, Hans Sedlmeyer tanácsára neki sikerült az akkori nyugati világ legismertebb „hősét” megfesteni, egy



OTON IVEKOVIĆ
Zrínyi kitör Szigetvárból,
1890

HORVÁT TÖRTÉNETI MÚZEUM,
ZÁGRÁB

Oton Iveković (1869–1939) a horvátok legjelentősebb kultúrpolitikusának, Isidor Krsnjavinak köszönhetően, hogy külföldi akadémiákon tanulhatott. Ezért nem meglepő, hogy egyik legelső képe, a *Zrínyi kirohanása* még erősen kötődik a müncheni iskolához. Zrínyi Miklós a horvátoknak éppolyan fontos nemzeti hőse, mint a magyaroknak. Iveković később elsősorban a horvátok korai, középkori történetéből merítette témáit, és képeiről nagyon sok nyomatot készítettek, így hazájában jól ismert és népszerű mester volt.

VLAHO BUKOVAČ
Dubravka, 1894

SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM,
BUDAPEST

Vlaho Bukovač (1855–1922) volt a horvátok nemzetközileg legsikeresebb mestere. Fotografikusan precíz, franciás naturalizmusa az újdonság erejével hatott. A kép Ivo Gundulić (1589–1638) dubrovnikai dalmát költő Dubravka című pásztorjátékának 1628. évi premierjét örökíti meg, de a közönség soraiba saját és az 1890-es évek egyikét fontos horvát személyiségének portréját is becsempészte a festő. A millenniumi horvát pavilonból vásárolta meg a magyar kulturális tárcsa az Országos Képtár (a későbbi Szépművészeti Múzeum) számára.



seum lépcsőháza mennyezetképének, *A renaissance apotheosis*-ának az elkészítésével.

A *Krisztus Pilátus előtt* című képet 1882 tavaszán állították ki Pesten, és 80 000 ember nézte meg. (Mivel egy korona volt a belépődíj, 80 000 koronát hozott, amiből a szervező, Hans Sedlmeyer jutaléka 63 000 korona volt. Az európai körút után a képet Észak-Amerikában is köbeutaztatta, míg

végül egy philadelphiai áruház-tulajdonos vásárolta meg a *Golgotával* együtt.

CSATAKÉPEK

Az első nemzetközileg is elismert dalmát-horvát festő, Vlaho Bukovač fotografikusan precíz szalonnaturalizmusa, világos palettája az újdonság erejével hatott. Miután visszatért Zágrábba, ő lett az 1890-

es évek vezető mestere. Bukovač mint a naturalista plein air szalonfestészet képviselője ebben a kortársak által franciáknak tartott stílusban festette történelmi tárgyú képeit. A budapesti 1896-os, millenniumi kiállításon a horvátok külön pavilonban állították ki festészetük legjelesebb műveit. A magyar kulturális tárcsa két fő művet vett meg a jövő Szépművészeti Múzeum számára, hogy a horvát



ANTON ROMA KO

A zentai csata, 1882

BELVEDERE, BÉCS

August von Anton Romako (1832–1889) az 1697-es zentai csatát megörökítő, kis formátumú képe szokatlanul modern. Az alkotó a harcolók nagy részét teljesen megfosztja individualitásuktól. A fővezér, Savoyai Jenő kivont kardú alakja lóháton, egy messzi dombtetőn árnyékképként rajzolódik ki a kép bal oldalán. A felülnézetből látott előtérben a törökök állásainak figuráit szaggatott csúcsfények vázolják fel. A harc lendülete, amely balról, lentről jobbra sodorja a támadókat, és hátrálásra kényszeríti a lófarkas lándzsás markoló turbános harcosok csoportját, szuggesztívan érzékelteti a csata kimenetelét.

festészet méltón legyen képviselve a nemzetközi gyűjteményben. Így maradt Budapesten az Ivo Gundulić (1589–1638) dubrovnikai késő reneszánsz dalmát költő *Dubravka* című műve előadásának 1628-as premierjét megörökítő, különleges Bukovac-fest-

mény (1894) és Celestin Mado Medović *Szerémségi vértanúk* című, szintén történelmi tárgyú képe (1895). A historizmus stílusa Horvátországban az 1870-es években kezdett jelentős súllyal kibontakozni. Az úgynevezett nemzeti újjászületés, azaz a nemzetépítés

egyik vezető személyisége a festő-művészettörténész Izidor Kršnjavi (1845–1927) volt, aki évtizedeken át irányította a képzőművészeti életet Zágrábban. Jelszava, a „*Művelődéssel a szabadságot*” meghatározta lenyűgözően széles körű kultúrpolitikai munkásságát. A historizmus híveként ideálja a nemzetnek elkötelezett, hazafias művész volt. Sok esetben sikerült meggyőznie a horvát festőket, hogy milyen képtémát válasszanak. A portré- és tájfestés mellett a történelmi festészetben a nagy témák a csataképek voltak, a törökellenes harcok és elsősorban a nemzeti hős, Zrínyi Miklós, a szigetvári védő megörökítése.

Míg a klasszikus historizáló csataképeken a vezért – mint főhőst – akár győztes lett, akár dicső áldozat, mindig a középpontban helyezték el, az újabb csataképeken szemléleti változás követke-

zett be. Egyre naturalistábban és expresszívebben ábrázolták a kavargó harcot, s az öldöklés egyre személytelegebb lett, mint Romako 1882-es képén, *A zentai csatán*. A nagyszerű stratégia, Savoyai Jenő egyik legnagyobb győzelmét aratta, amikor megfutamította az óriási túlerőben lévő török sereget.

Eisenhut Ferenc későbbi történelmi csataképe nem a népszerű Zrínyi kirohanása jelenetét örökíti meg mint a tragikus hősiesség példáját, hanem egy jóval ritkábban ábrázolt epizódot elevenít fel az 1456-os nándorfehérvári ostromból, amikor Hunyadi János kitört a szorongatott várból, és elfoglalta a török ostromágyúkat. Ezeket azután az ostromlók ellen fordítva vívta ki a győzelmet. Ez a kirohanás tehát nem halálhoz, hanem győzelemhez vezetett, és bár szintén már-már reménytelen helyzetből indult, meg-



— — — — —
EISENHUT FERENC
Hunyadi kirohanása,
1896–1900

MAROS MEGYEI MÚZEUM,
MAROSVÁSÁRHELY

Eisenhut Ferenc, aki az egyik legjelentősebb orientalista festő, egyben a keleti viseletek, szokások ismerője volt Münchenben, mesterien érzékelteti a harc dinamizmusát, a kitörők elszántságát és azt a pánikot, amit a váratlan támadás a török katonák között okozott.

A bonyolult és hatásos kompozíció virtuóz rajzi technikájával, találó színhasználatával szinte testközelbe vonja a nézőt, fizikailag érezteti a kavargó küzdelem sodrát, középpontjában a nyílt sisakos Hunyadival.

— — — — —





fordította a harc kimenetelét. II. Mehmed szultánnak, Bizánc elfoglalójának ezután meg kellett futamodnia, és az éj leple alatt maradék seregével elmenekült a vár alól.

A REALISTA-NATURALISTA FORDULAT

A kortárs valóság mint képtéma a nyolcvanas évek derekától tört be a festészetbe Közép-Európában. Az akkor induló fiatal festők egy része olyan problémákhoz nyúlt, amelyek addig még nem jelentek meg művészi témaként: a társadalom elesettjeinek nyomorát, egyéni tragédiáit festették meg, kendőzetlen nyersséggel, sokszor fotografikus precizitással. Elbeszélő jellegűek voltak ezek

a képek, mégis emblemikus erővel sűrítették össze az emberi sorsokat.

A magyar festők elsősorban a paraszti nyomort és kiszolgáltatottságot jelenítették meg, de már nem a festői, természetközeli szegénység idealizáló esztétikumába burkolva, mint a korábbi romantizáló cigányábrázolásokban, hanem mély empátiával bemutatott, többnyire megrázó élethelyzeteket festettek meg, amelyekből nincs is kiút. Gyógyíthatatlan betegség, mély nyomor, kiszolgáltatottság vagy családi tragédia volt a képek témája. Egyrészt Munkácsy paraszti zsánerei voltak az előképeik, másrészt a francia naturalizmus meszterei, de a német festészetben is megtalálhatók példái. Ezek a képek nagyméretűek voltak, nem magányújtók

PATAKY LÁSZLÓ Virrasztás, 1886

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

Az erdélyi származású, árván felnőtt festő egyik legkorábbi, ún. „kiállításképe”, amellyel a zsűri és a közönség figyelmét akarta felkelteni, rendkívül tragikus témát dolgoz fel, ezért nem számíthatott vevőre.

A fiatal feleség és anya halálát virrasztva gyászoló parasztcsaládot virtuóz módon láttatja. Talán éppen azért vette meg Zala György szobrász, hogy támogassa nagy tehetségű, de nyomorgó fiatal művész kollégáját.

számára festették, hanem közgyűjteményekbe szánták őket alkotóik, hogy kordokumentumként hassanak, akár egy-egy naturalista regény vagy novella.

A történeti festészet idealizáló stílusán és a kedélyes témájú zsánereken felnőtt

közönség megdöbbsent a képek láttán, akárcsak a kritikusok, akik nehezményezték a jelenetek és a modellek „csúnyaságát”, de kritikáik nem érték el a „botrányszintet”. Pataky, Révész, később Csók és Thorma is festett ilyen szokatlan és „kényelmetlen” té-

mákat. A németeknél, osztrákoknál, lengyeleknél és cseheknek is felbukkantak ezek a meglepően nagyméretű és rendszerint tökéletes technikai tudással megfestett ké-

pek, amelyek elmélyült pszichológiai élelátásról és szociális empátiáról is tanúskodnak.

A cseh naturalizmus legjelentősebb képviselője a prágai

Jakub Schikaneder. Gyerekfejjel lett félárva, anyja nagy nélkülözések közepette tudta csak felnevelni. Ebből a traumából fakadó szociális érzékenysége kivételessé tette témaválasztását. Münchenben tanult, ahol magával ragadta a naturalista stílusfordulat, amelynek követői a jelen mindennapi tragédiáit választották témául. Schikaneder a nyomornak kiszolgáltatót életek, a magukra maradt, kitaszított fiatal lányok, megtört öregasszonyok szenvedéssel teli sorsának lett a megörökítője. Modelljei szinte mindig nők és sokszor öregek. Drámai vagy lírai jelenei tele vannak őszinte, minden szentimentalizmustól mentes érzelemmel, halk együttérzéssel. Ilyen a költőien szép, melankóliával teli *Mindenszentek napja* című kép is, amely 1888-ban *Késő*

ősz címmel Budapestet is megjárta.

AZ „ÁHÍLAT KÉPEI”

A szegények többnyire a hitben kerestek lelki támaszt. Bár ennek voltak irodalom ihlette előzményei: a Faust Margitja, az Otello Desdemónája a világirodalom híres előkelő fohászok nőalakjai, akiket a romantika fedezett fel mint népszerű képtémát.

A népi áhíhat képei különösen a nyolcvanas évektől lettek népszerűek. Egy könyvsorozatnak is köszönhető, hogy a festők egyre sűrűbben festették meg az Istenhez fohászolókat. Rudolf trónörökös hívta életre és finanszírozta az Osztrák–Magyar Monarchia egészét bemutató, alapvetően etnográfiai és honismereti vállalkozást, amely

PATAKY LÁSZLÓ Vallatás, 1897

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

Párizst megjárva – ahol Munkácsy támogatását élvezte – Pataky (1857–1912) 1894-ben visszatelepedett Erdélybe, Alvincra, ahonnan családja származott. Szociális érzékenységgel megfestett képe olyan, mint egy pillanatfelvétel: az együttérzés és részvét megannyi változatát árnyalt pszichológiai beleérzéssel tárja. A címbeli vallatásnak nem vagyunk tanúi, csak a kint várakozók reakcióját látjuk, de a falra boruló feleség kétségbeesése torokszorító. Az állam azonnal megvette a Múcsarnok 1897-es kiállításán az Országos Képtár számára, ami a zsűri elismerésre méltó nyitottságára vall.





CSÓK ISTVÁN
**Úrvacsora. Ezt cselekedjétek
 az én emlékezetemre, 1890**

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

Csók (1864–1961) első főműve, amelyet 25 évesen a finomnaturalizmus fotografikusan precíz stílusában festett, bámulatos érzékenységgel ragadja meg a fiatal lányok bensőséges vallásosságát. Pszichológiai hitelessége az „áhitatképek” egyik legszebbikévé avatja.

feltérképezte és 21 kötetben jelentette meg a régió minden tartományának és népének földrajzát, gazdaságát és szokásait. (A köteteket németül és magyarul jelentették meg.) Rendkívül gazdag kép-

anyaga húsz éven keresztül jelentős bevételi forrást jelentett a festőknek, rajzolóknak. Negyvenkét magyar művész vett részt az illusztrációk készítésében, olyan nevek, mint Benczúr, Feszty, Mednyánszky vagy Pataky.

Az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* kötetei szinte állandósították a templomi rítusok képtémáit a festők körében. Az etnográfusok előírták, hogy meg kell örökíteni az érdekes népszokásokat. Ezek többnyire a vallási rítusokhoz kötődtek, amelyek viszont az emberélet legfontosabb fordulóihoz kapcsolódtak. A keresztelő, a menyegző, az utolsó kenet és a temetés képtéma lett. A festők, amikor ezeket a szokásokat összegyűjtötték, egy csodálatos témakör birtokába jutottak. Az ünnepi viseletek festői dekorativitása mellett



ANTONI JEZIARSKI
Áldozás egy görög katolikus templomban, 1897

NEMZETI MÚZEUM, KRAKKÓ

A kép lengyel festője, Antoni Jeziarski (1859–1939) Krakó mellett Münchenben is tanult, majd hazatérve elsősorban paraszti zsanereket festett és templombelsőket dekorált. Ez a képe, amely az „áhitatábrázolások” közé tartozik, fotografikus pontossággal mutatja be egy görög katolikus templom miséjét, a hívők sajátos gesztusnyelvét.

felfedezték a népi vallásosságot mint képtémát.

A misehallgatás vagy a körmenetek, búcsúk széles skáláját biztosították a különböző érdekes kompozícióknak. Nemcsak az ilyenkor látható ünnepi viseletek, de a jelenetek bensőségessége is népszerűvé tette az „áhitatképeket” mind a festők, mind

a közönség körében. Jó alkalmat nyújtott a különböző életkorú hívők eltérő attitűdjének ábrázolására. A templombelsőben imádkozók realista megörökítése egyre finomabb megfigyelésekre inspirálta a művészeket, és a beleérzéssel megfestett modellek árnyalt ábrázolása hozzájárult az egyre kifinomul-

RÉVÉSZ IMRE
Mindennapi kenyerünket, 1901

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

A mindennapi paraszti élethez hozzátartozott, hogy a munkát csak az esti harangszó idején lehetett abbahagyni. Ekkor hálát adtak a napért, és az ima után hazaindultak. A jelenet azonban nemcsak az imádkozó parasztcsalád természetéhez, annak ritmusához alkalmazkodó, őszinte és becsületes életét ragadja meg, hanem a lelki tisztaságot, jámborságot is. Millet *Angelusa* az őse ennek a témának, amely Révész Imre (1859–1945) festményén a szegény magyar parasztcsalád generációs összetartozását is példának állítja.

tabb lélektani jellemzéshez. Egészen az első világháborúig sok festmény született a vallásosság témakörében, dokumentálva, hogy az élet gondjai elől a vallás nyújtotta vigaszhoz menekült az emberek nagy része (Glatz, Vaszary, Poll, Zemplényi).

A mezőn töltött munkás nap végeztével, az esti harangszó után elmondott ima (az *Angelus*) is ehhez a témakörhöz tartozott. Míg az egyik előkép Millet világhírű *Angelusa* volt, a festők a való-

ságban és megleshették ennek élő hagyományát (Révész Imre: *Mindennapi kenyerünket*, 1901).

A MODERNIZÁCIÓ
HARMADIK HULLÁMA,
AZ 1890-ES ÉVEK

A művészeti modernizáció a Monarchiában élő minden nemzetnél hasonlóan történt. A nemzeti kultúrák fejlesztése közben a művészek egymásra is figyeltek. Közép-Európa minden nemzetéből sokan tanultak Münchenben,



ELLENPONT: DERŰ ÉS SZÉPSÉG



Lotz Károly (1833–1904) volt Magyarország legjelentősebb falképfestője. Negyven év alatt olyan harmonikus, derűs alkotásokkal díszítette Budapest legfontosabb középületeit, amelyek az utókorban egy boldog kor illúzióját teremtik meg. Legtöbb képéről báj és életöröm árad, a szépség és a harmónia dicsérete (*Múza – Ámor és Psyché*). Csak az képes így alkotni, aki szereti az életet és az embereket. Bécsben Carl Rahl tanítványaként tanulta meg a mitológiai témák dekoratív festésének módját. Pestre visszatelepülve első fontos megbízatása Than Mórral együtt a Vigadó dekorálása volt, utána a Nemzeti Múzeum falképei következtek. Itáliai útjai után egyre derűsebb, világosabb lett a színvilága. Főműve az Operaház mennyezetképe 1884-ből.

Lotz sok állami megbízást kapott (Magyar Tudományos Akadémia, Curia, Parlament, királyi palota), de mindig pályázatok útján. Rajz- és komponálókészsége virtuóz volt, tökéletes arányérzékkel népesítette be figurákkal a hatalmas falfelületeket. Pontosan eltalálta, hogy a témának megfelelően milyen ritmusban kapcsolja egymáshoz az alakokat, vagy miként törje át illúziókeltőn a teret, az ég felé tágitva a boltozatot. Így mindig lenyűgözte a kollégákból, építészekből álló zsűriket. Lotz az 1890-es években is nagyon aktív volt.

A magyar kultúrában az évtized első kétharmada a lelkes és optimista munka jegyében telt. Lázasan folytak a millennium megünneplésére tervezett építkezések, az épületek díszítése, és sok volt az állami, intézményi megbízás. A Münchenben élő és tanuló magyar festők jelentős, friss szellemű műveket küldtek haza a Mücsarnok téli és tavaszi kiállításaira.



LOTZ KÁROLY Múza – Ámor és Psyché, 1890-es évek

HERMANN OTTÓ MÚZEUM, MISKOLC

A legnagyobb magyar freskőfestő, Lotz (1833–1904) egyben virtuóz aktfestő is volt. A szépség, a harmónia és a derű festője, aki olyan mesterművekkel díszítette Budapest középületeit, amelyek a legjelentősebb itáliai freskőfestők utódjává teszik. Főműve az Operaház mennyezetképe, az *Olümpos* (1884). Élete utolsó évtizedében fogadott leánya, Kornélia volt a múzsája, ekkori képeinek többsége az ő arcvonásait viseli.

a rendkívül magas technikai tudást közvetítő bajor Királyi Művészeti Akadémián, és ez bizonyos fajta közös orientációt, ízléskultúrát és szemléletet is jelentett, ami azonban időről időre változott.

A korabeli nemzetközi kiállítások anyaga jól illusztrálta, hogy mennyire sok közös törekvés jellemezte a régiót, még ha a megvalósulás mindig egyéni és egyszeri volt is. Míg a historizmusban és a realizmus/naturalizmus idején úgyszólván szimbiózisban élt és szoros párhuzamos stílusfejlődés lendületében alkotta műveit a legtöbb nemzeti festészeti iskola, addig az 1890-es években fokozott differenciálódás következett be mind stílusban, mind az eszmei-spirituális tartalmakat illetően a művészeti szférában Monarchia-szerte. Az individualizációs korszaka köszöntött be.

Bár a kiindulópont közös volt, a hangulatfestés, a finom-naturalizmus és a plein air festés virtuóz művelése, az a világnézeti és érzelmi földcsuszamlás, amely a Monarchia egészét jellemezte, különféle reakciókat váltott ki az egyes nemzetek művészei körében és fellazította a közös vizuális nyelvet. A lengyeleknél a pesszimizista történelem- és világnézeti változás következett be a lengyel kultúrában. Az irodalomban a realizmussal szemben is lázadt az ifjú nemzedék. Egyrészt a romantikus elődök irracionális és pesszimizista miszticizmusából, másrészt Schopenhauer és Nietzsche filozófiai világképéből merített ihletet, végül a dekadencia helyi hirdetőinek hatására lázadt a ráció és „apái” ellen.

A különös, intellektuális nyugtalanság és egy feltartóztatlan paradigmaváltás következett be mindenütt. A lengyel, cseh, osztrák és magyar festészet váltásai egybeestek, de az utak másfelé ágaztak el. A lengyelek Krakóban gyűltek össze, és egy gyötrődő történelemfelfogást kapcsoltak össze a férfi és nő kapcsolatának századvégi krízisével.

A cseheket is megérintette Schopenhauer és Nietzsche hatása és a pesszimizista világ-

látás, s ők is a psziché kérdéseit kutatták. Az osztrákok a festészetben csak az évtized legvégén hangolódtak erre az érzelmi hullámhosszra, míg a magyar festészetben a kísérletező lendület ellenére a realista-naturalista tradíció megkötő erejű maradt és csak a természetelvűség felé hagyott utat.

A pszichológiai érzékenység itt is megvolt, de a magyar festők hagyományos értékek, társadalmi és nemi szerepek mentén elemezték és ábrázolták a modelleket. Ez nem kedvezett se a nők demonizálásának, se a meseszerű fantáziálásnak. (Lásd Rippl-Rónai, Ferenczy, Vaszary.)

KRAKKÓ

Az osztrákok által uralt Galiciában és Krakó környékén viszonylagos kulturális autonómiát élveztek a lengyelek. A középkori királyi székhely a század utolsó harmadában, bár még kisváros volt, a nemzet kulturális fővárosa lett. A Nagy Kázmér által 1364-ben alapított egyetem révén pezsgő intellektuális központ maradt és püspöki székhely is volt.

Az 1890-es években gyökeres világnézeti változás következett be a lengyel kultúrában. Az irodalomban a realizmussal szemben is lázadt az ifjú nemzedék. Egyrészt a romantikus elődök irracionális és pesszimizista miszticizmusából, másrészt Schopenhauer és Nietzsche filozófiai világképéből merített ihletet, végül a dekadencia helyi hirdetőinek hatására lázadt a ráció és „apái” ellen.

A *Młoda Polska* (Ifjú Lengyelország) nevű művészeti mozgalom (1890–1910) a festészetben hozott stílus- és világszemléleti változást. Megtörte a historizmus és a realizmus uralmát, megerősítette a szimbolizmust, és merész formai kísérleteknek adott teret. Lenyűgöző festészeti virágkor köszöntött Lengyelországra,

tele nagy tehetségekkel, akik mind izgalmasan, egyéni stílusban festettek.

A festők teljesen egyéni módon kombinálták a Münchenben és Párizsban megismert különféle modern stílusokat az új, szimbolikus tartalmakkal (Leon Wyczółkowski: *Hedvig királynő szarkofágja*, 1898). A lengyel kultúra alapkérdései, a nemzeti sors, a nemzeti múlt, a függetlenség elvesztése, tehát a közösség sorskérdései összefonódtak a nemzetközi modernség századfordulós nagy témájával, a nő szerepének újraértékelésével.

JACEK MALCZEWSKI
Thanatosz, 1898

NEMZETI MÚZEUM, POZNAŃ

Férfi és nő feszültségekkel teli, ambivalens viszonyának döbbenetes összefoglalása ez a kép, amelyben Malczewski (1854–1929) a halállal azonosítja a nőt Thanatosz kettős neművé – androgünné – stilizált alakjában. A holdvilágos éjszakán szerelmi légyottra siető férfit a halál angyala várja.





WOJCIECH WEISS
Démon (a kávéházban),
1904

NEMZETI MÚZEUM, KRAKKÓ

A krakkói bohémvilág a város kávéházaiban tanyázott, szellemi centruma egy divatíró volt Stanisław Przybyszewski (1868–1927) személyében, aki Nietzsche és a sátánizmus tanaiból, valamint a Freud előtti szexuálpaszichológia ismereteiből saját szexualitáselméletet fabrikált. A hozzájuk sodródó modellek, nők sorsa keserves volt.

Egy akkori valós jelenetet örökíthetett meg Wojciech Weiss (1875–1950), aki éveken át Przybyszewski hatása alatt állt.

A krakkói századvég pesszimesta miliójét nemcsak a politikai letargia határozta meg, de az 1898-tól ott élő Stanisław Przybyszewski (1868–1927) is. Ez a divatos író Ber-

linben a kilencvenes évek elején ahhoz a bohém társasághoz tartozott, ahová egy ideig Edward Munch, Richard Dehmel és a nőgyűlölő svéd August Strindberg is. Scho-

penhauer, Nietzsche, Richard Wagner és a sátánizmus voltak Przybyszewski intellektuális alapélményei, amelyekből – és a kortárs orvosi pszichiátriai irodalomból – saját mű-

vészet- és szexuálméletet fabrikált. Rendkívül excentrikus, erotikától fűtött személyiség volt, aki a szexualitást és a művészetet állította zavaros elméletei középpont-





jába. Berlinből Krakkóba áttelepülve a város leghíresebb kávéházában ütött tanyát. Éjjeli kávéházi démon volt, akinek mások provokálása jelentette az éltető elemet. A l' art pour l' art hirdetése mellett, de azon túlmenően a művészt „Übermensch”-nek tartotta, aki különleges adottságainál fogva egyedül képes a

dualisztikus emberi létet – annak biológiai és spirituális oldalát – transzcendentálni és egy új, magasabb rendű szintézist teremteni. Ekkori írásai elsőpró hatással voltak sok fiatal lengyel és cseh művészre (*Confiteror*; 1899) és a szláv művészvilág (nemcsak a lengyelé, de a csehé is) besztszellerei lettek. Mellékszólama, a nőgyűlölet pedig megelőzte a bécsi Otto Weidinger teóriáit.

A kor sok nagy művészhetsége közül két meghatározó személyiség emelkedett ki a képzőművészetben: Malczewski és Wyspiański. Szimbolisták voltak mind a ketten, de stílusuk, színviláguk igen különbözött.

Jacek Malczewski (1854–1929) képein faunok, angyalok, szentek konfrontálódnak az emberekkel, és egy önálló, öntörvényű, szürrealisztikus világot alkotnak. Fotografikus precizitással festette meg kompozícióit, amelyekben álmok, víziók és a valóság elemei keveredtek.

Stanislaw Wyspiański (1869–1907) amellett, hogy festő volt, a korszak legjelentősebb drámaírója lett. Ő el-

sősorban a nemzeti múltnak a jelenben játszott szerepét kutatta. Festményeinek, üvegablakterveinek egy része is ezt a témát dolgozta fel (*A krakkói Planty hajnalban*, 1894), emellett pasztellportréi a lengyel szecessziós stílus remekei.

PRÁGA

A cseh nemzeti újjászületés mozgalma az 1860-as évektől kezdve a némettel szemben a cseh kultúra pozícióinak kiépítésén dolgozott Prágában. A historizmus uralkodott az 1890-es évekig ott is, amikor az új művészgeneráció lázadt apáinak világfelfogása ellen és elsősorban francia ihletésre egy új stílust, mi több, egy új, sokkal inkább az individuális sorsproblémáira figyelő életszemléletet hozott, és a modern szimbolizmus pesszimista változatának művelője lett.

Az ifjú prágai cseh művészvilágban szoros szimbiózis jött létre az irodalom és a képzőművészetek között. A spiritualitás és az ezotéria sok művelője nőtt ki ebből a

STANISŁAW WYSPIAŃSKI A krakkói Planty hajnalban, 1894

NEMZETI MÚZEUM, KRAKKÓ

Wyspiański (1869–1907) volt a legsokoldalúbb lengyel századfordulós művész, festő, grafikus, iparművész-tervező és nagyszerű drámaíró. A történelmi múlt újraértelmezése állt életműve középpontjában. Mellette érzékeny portréista volt, aki megragadó pasztell arcmásokban örökítette meg kortársait. Ez a szimbolikus hangulati táj „lelki városkép”. A Wawel alatti park sétányán a kopasz faágak panaszos, égnek nyújtott, görcsös kezekhez hasonlatosak. Az ódon királyi vár felködlő sziluetdje mementóként magasodik a város és a jelen fölé.

LEON WYCZÓŁKOWSKI Hedvig királynő szarkofágja, 1898.

NEMZETI MÚZEUM, VARSÓ

Az egyik stílárisan legsokoldalúbb festő, Wyczółkowski (1852–1936) áttételesen a dicső középkori múlt végleges elmúlását érzékeltette, amikor Nagy Lajos király fiatalabb leányának, Hedvignek a szarkofágját festette meg. A fiatalon meghalt Hedvig (Jadwiga) a pogány Jagelló Ulászló felesége lett, akinek, hogy elnyerje Jadwigával a lengyel trónt, népével együtt ki kellett keresztelkednie.

nemzedékből, és erősítette vagy újrateremtette azt a hagyományt, hogy Prága mindig a miszticizmus, az alkimia és a mágia városa volt.



ALFONS MUCHA
Zodiákus (Állatöv), 1896

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYTEM

A *La Plume* elnevezésű francia folyóirat zodiákus naptára számára készített illusztráció jellegzetes századfordulós női szépségideált mutat be. Az 1890-es években Párizsban grafikusként működő Mucha (1860–1919) karrierje szinte egy csapásra ívelt fel alig néhány év alatt a világhírű. Egy teljesen új, kalligrafikus stílust alakított ki, amikor a világhírű Sarah Bernhard egyik szerepéhez kellett plakátot rajzolni. A kereskedelmi cégek is felfedezték a Mucha-plakátok vonzerejét. Később ő festette meg Közép-Európa időben legutolsó szimbolista, egyben történeti képciklusát, a szlávok történetét.

Így a szimbolizmus lett az évtized fő áramlata – persze nemcsak a csehek, hanem az ott élő német művészek körében is, ami később a prágai zsidó kultúrát is megihlette és valószínűleg Franz Kafka is hatott.

A századvég ifjú cseh festőinek vezértémája a szerelem és az ösztönvilág ambivalenciájának megfestése volt. A cseh irodalomban mitikus femme fatale figurák szerepel-





tek (a látnok jósnő Libussa vagy a csábító, bosszúálló Šarka), de a másik ok, amiért a nők sokszor negatív fényben tűntek fel, az volt, hogy a cseh társadalomban a női-férfi szerepek átalakulóban voltak és az emancipálódó prágai nők jelentős helyet foglaltak el a művészvilágban, részt kértek a társadalmi mo-

dernizációban. Az elfogadás mellett ez sok művésznél negatív reakciót váltott ki, és a nőellenességnek a művészek között is voltak hívei.

A férfi és a nő feszültségekkel, diszharmóniával teli kapcsolata a témája Max Švabinský vagy Jan Preisler több jelentős képének, de a költő és grafikus Karel Hlavaček dé-

monizálta leginkább a nőket. Akár egy különös, modern „Parisz ítélete” is lehetne Preisler *Tavaszi* című triptichonja, de az alkotó kételyben hagy a téma felől, hiszen lehet, hogy a három fiatal nő csak a fiú fantáziájában van jelen. A kortárs kritikusok éppen ezt az ambivalenciát ünnepelték az 1900-ban született műben. Az új évszázad küszöbén a jövőtől szorongó, magányos individuumot látták benne, és a nőalakokat végzethozó, modern párkáknak vélték, a sors istennőinek, akik a férfi felett uralkodó természet erőit szimbolizálják.

1898-ban aktivizálódott Prágában a Mánés művészcsoporthoz, amely – a Wiener Secession mintájára – kiállítássorozatot szervezett, s összefogta a generáció legjelesebb képzőművészeit, új lendületet adva a cseh festészetnek. 1902-ben felépült saját kiállítási pavilonjuk, ahol egy jelen-

FRANTIŠEK KUPKA Hullám, 1902

SZÉPMŰVÉSZETI GALÉRIA, OSTRAVA

František Kupka (1871–1957) Prágában, majd Bécsben és Münchenben tanult, végül Párizsban telepedett le. A cseh szimbolizmus egyik legfontosabb képviselője lett. A hullámok a japános dekoratív stílusjegyek és a szecessziós formajáték szintéziséből születtek. Egyszerre játékosak és félelmetesek. A fiatal nő a tenger végtelenségével és erejével egyszerre szembesül. A művész később Párizsban a nonfiguratív, azaz absztrakt festészet egyik úttörője lett.

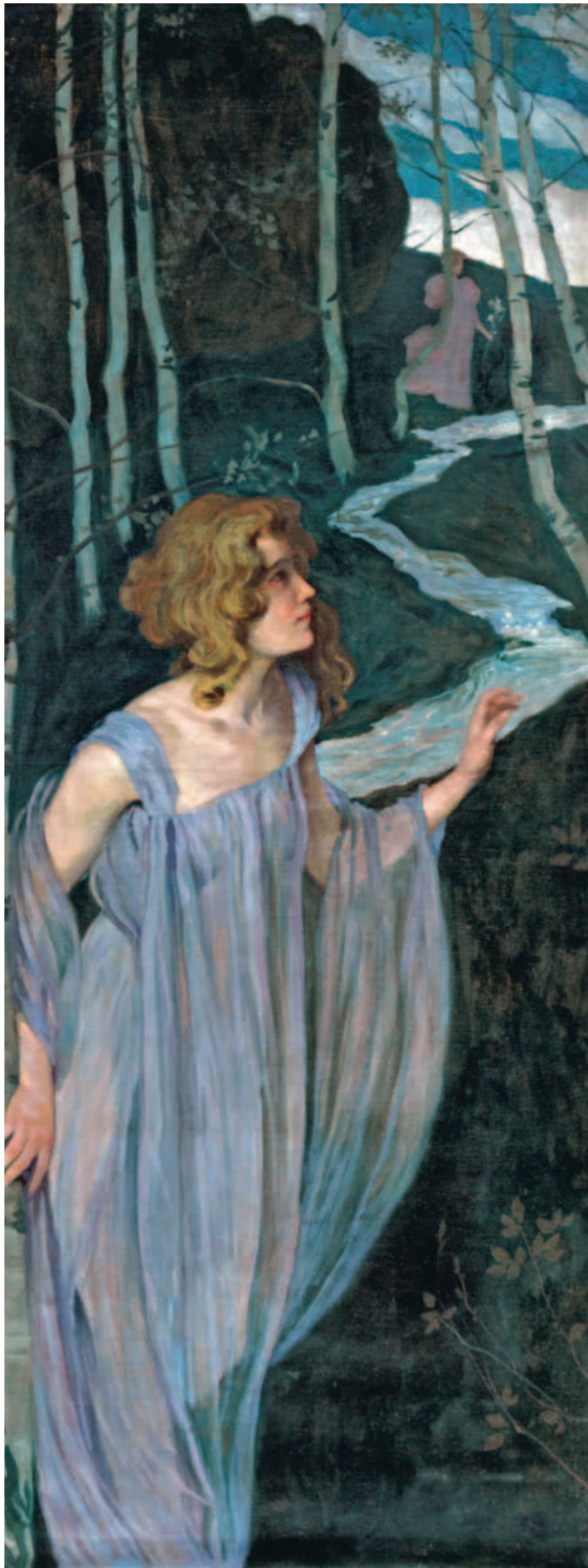
JAN PREISLER

Tavaszi – triptichon, 1900

NYUGAT-CSEHORSZÁGI GALÉRIA, PLZEŇ

A századvég ifjú cseh festőinek vezértémája a szerelem és az ösztönvilág ambivalenciájának megfestése volt. A kamaszkor nyugtalanító szorongása érezhető Jan Preisler (1872–1918) művein is. *Tavaszi* című triptichonja friss, széles ecsetvonásokkal megfestett tavaszi tájba helyezi a falusi kamaszfiút, aki élete tavaszán rémült szorongással néz a jövő felé. Mellette, a nyírfa mögül a vörös hajú Vénusz lép elő az érzékiség szimbólumaként, míg a triptichon két szárnyán enigmatikus nőfigurák ülnek.

tős és sikeres Rodin-kiállítást szerveztek, mintegy betetőzve azt a folyamatot, melynek



során fellazították a német és osztrák művészethez fűződő kapcsolataikat és a párizsi orientáció mellett kötelezték el magukat. František Kupka a századelőn még a szecesszió stílusnyelvén festett (*Hullám*, 1902), egy évtizeddel később viszont már az absztrakció út-törői közé tartozott Párizsban.

BÉCS

Az 1890-es évek elejétől intellektuális nyugtalanság és újat keresés jellemezte az osztrák festészetet is. Még nem ment végbe generációs váltás, az új stílusokat és eszméket kereső mesterek mind túl voltak a harmadikon, és a zsánerfestők a Lyka Károly által találóan „finom naturalizmusnak” nevezett stílusban festettek. A klasszikus francia impresszionizmusnak Bécsben nem voltak követői.

A tájképfestészetben a hangulatfestés dominált, továbbá a plein air gyakorlata, míg témaválasztásaikra a szimbolizmus és a neoromantika hatott. A portréfestészetben pedig a finom naturalizmus és egy preszecessziós dekorativitás számított modernnek (Franz Matsch: *Katharina Schratt portréja* 1895). Változás csak a Wiener Secession néven ismertté vált művészetszövetség megalakulása, 1897 után követke-

zett be, de akkor már stílusosan a neoimpresszionizmus hatott legerősebben.

Auchentaller, Carl Moll és Maximilian Lenz egyaránt kiváló tájképfestők (is) voltak, és mindannyian a hangulati tájképfestés hagyományát ötvözték szimbolikus törekvésekkel. Mindhárman a Secession legfelső magjához tartoztak.

Bécs tudatában volt, hogy a zene fővárosa, így a zenekultusz a festészetet is megihlette. Ennek legkorábbi osztrák összművészeti remeke a *Pastorale* zeneszoba, az a festményegyüttes, amely egy nagypolgári otthon, a Scheid család zeneszobáját díszítette. Josef Maria Auchentaller festette meg a család kérésére Beethoven hatodik szimfóniájának tételait úgy, hogy a zeneszerző intenciójának megfelelő témák hangulatát igyekezett képpé formálni. Az eredmény egy hangulatában és színvilágában egységes képsorozat, amely többféle stílusvariációt tartalmaz, vannak realista és szecessziós jelenetei is (*Tündérek tánca*, *Tündér a patak-nál*, 1898–99). A bécsi századvég festőinek középgárdája is sokáig tapadt a kolorisztikus naturalizmushoz, akárcsak a lengyelek vagy a magyarok (lásd Otto Friedrich: *Elsa Galafrés portréja*, 1908). Klimt egyénisége és képei, stilizáló stílusa csak



JOSEF MARIA AUCHENTALLER a Beethoven-zeneszoba pannóiból. Második tétel: A patak, 1898–99

VICTOR & MARTHA THONET GYŰJTEMÉNY, BÉCS

Josef Maria Auchentaller (1865–1949), a Wiener Secession tagja apósa megrendelésére festette a családi villa zeneszobájának pannóit. A Scheid család rajongott Beethovenért, kedvencük a VI. szimfónia, a *Pastorale* volt, amelyet zongoraátiratban maguk is játszottak. A pannók a négy tételben megfogalmazott, természeti élmények szülte érzelmeket fejezik ki. A második tétel felirata „A patak-nál”, amelyet a nyírfaliget szélén, egy kecses fiatal lány alakja mögött kanyargó patak illusztrál.



1900 után kezdtek háttérbe szorítani a többiek kísérleteit, addig csupán első volt az egyenlők között, de utána is kivétel maradt.

BUDAPEST

A kilencvenes évek reményteljes fellendülést hozott a magyar művészetben, az alkotók tele voltak tervekkel, kísérletező kedvvel, és készülődtek a millenniumra. A fiatal festőgeneráció még mindig Münchenben vagy Párizsban készült fel a pályára, de Budapesten is mozgalom indult egy modernebb és színvonalasabb művészeti élet megteremtése érdekében. Ennek köszönhető a Nemzeti Szalon megalapítása 1894-ben. Míg a festők korábban a finom naturalizmus művelőiként festették jelentős képeiket, most a szimbolizmus és



FRANZ MATSCH
Katharina Schratt portréja, 1895

SZÍNHÁZMÚZEUM, BÉCS

Franz Matsch (1861–1942) egy sor színészportrét festett arany háttérrel. Ez a poétikus arcmás Katharina Schrattról, a császár híres „félhivatalos” barátnéjáról szerencsésen ötvözi az élethűen, finoman megfestett arcot a dekoratív képi elemekkel. A Burgtheater színészei Bécs ünnepektől sztárjai voltak. Közéjük tartozott a valóban tehetséges, okos és művelt Katharina Schratt, akit a fáma szerint Erzsébet királyné maga szemelt ki helyettesének Ferenc József mellé.

egy újfajta, kolorisztikusabb festőiség hatására új színeket és új, bársonyos ecsetkezeléssel párosított stílust terem-

OTTO FRIEDRICH Elsa Galafrés portréja, 1908

BELVEDERE, BÉCS

A győri születésű Otto Friedrichnek (1862–1937) Bécs egyik tehetséges, művelt és kivételes zenei tehetséggel megáldott drámai színészneje ült modellt, aki a Hoffmannsthal és Arthur Schnitzler köré szerveződött bécsi irodalmi elit köréhez tartozott. 1910-ben Bronisław Huberman (1882–1947) világhírű hegedűművészhez ment feleségül. Amikor Dohnányi Ernő *Pierrot fátyola* címmel megzenésítette Arthur Schnitzler egyik darabját, Elsa Galafrés játszotta a főszerepet, és sikerre vitte a pantomimot. A kezdeti művészi-intellektuel barátságból hamarosan szenvedélyes szerelem lett. Dohnányi és Galafrés sok nehézség árán váltak el korábbi párjuktól, hogy összeházasodhassanak.



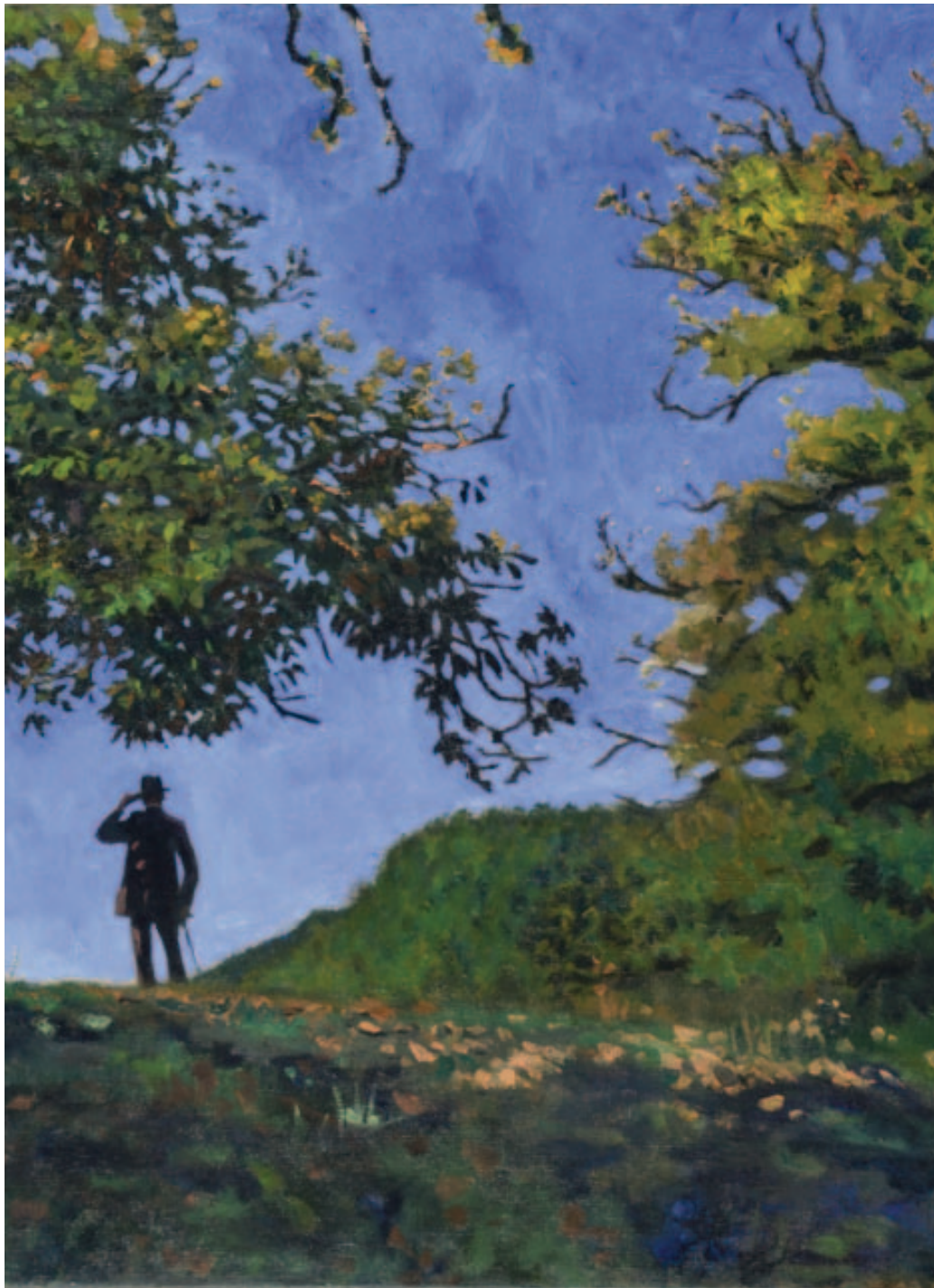


— ◆ —
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF
A Kossuth-imádó Rippli bácsi, 1897

— ◆ —
MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

— ◆ —
Rippl-Rónai (1861–1927) nagyon tisztelte családja idősebb generációját, és szívesen festette meg tagjait. A cím az öreg nagybácsi ellenzéki beállítottságára utal. A Kossuth-imádat különösen a száműzött politikus 1894-ben bekövetkezett halála után lángolt fel az országban. A festő áttételesen ennek a kultusznak is emléket állított a képen. Az öreg vidéki bognár így a töretlen ellenzékiesség, a negyvennyolcasság emblematikus érvényű megtestesítőjévé válik.

— ◆ —



FERENCZY KÁROLY
Dombtetőn, 1901

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

A levegős, tágas terű kép közép-pontjában álló kalapos, sétapálcás úr sziluettje kicsi, mégis uralja a tájat. Szeptemberi napsugár csillog a fák sárguló lombján. Az előtér árnyéka már hűvöset lehel. Derű és békesség tölti meg a természetet. Ferenczy (1862–1917) „*tájképein szinte rajta van a megfigyelés dátuma: nemcsak a tavasz vagy az ősz általános karaktere, hanem a perc hangulata, s ez éppoly biztosan, oly szélesen és oly találóan van a vászonra rögzítve, mintha arcképről volna szó*” – írta Lyka Károly.

tette, a magyar táj és ember együttes megörökítése.

A MILLENNIUM

Az évtized kétségtelen csúcspontját a millenniumi kiállítás jelentette, amely a magyar festészet parádés felvonulása volt. 268 művész 1350 alkotása töltötte meg a városligeti Múcsarnok újonnan elkészült palotáját, és ráébresztette az ország közvéleményét, hogy létezik egy új és korszerű magyar képzőművészeti kultúra és ezen belül egy modern magyar festészet. Olyan mesterek képei voltak láthatóak az ún. ezredéves képzőművészeti kiállításon, mint Benczúr, Csók, Ligeti, Lotz, Munkácsy, Szinyei, Mednyánszky, Rippl-Rónai, Ferenczy, Pataky, Poll, Révész, Vaszary és Zemplényi, hogy csak a legismertebb neveket említsük.

Az ezredéves kiállítást egymillióan nézték meg, és ha a múcsarnoki képzőművészeti felvonulást kevesebben is, de kétségtelenül ez volt a magyar művészet csillagórája, amikor a magyar közönség végre rájött, milyen varázsla-

tettek meg. Mindegyikük stílusa más és mindegyikük egyénien újító lett.

A maga útját járó Rippl-Rónai József Párizsban folyamatosan módosította első sikeres, ún. fekete stíluskorszakát, amelynek remekei a sugárzó arcú olaj- és pasztellportrék voltak. Ő mindig az embert állította a középpontba akkor is, amikor látványosan a stílus és festői probléma állt az előtérben.

Vaszary János más volt: szintén éles megfigyelő, racionális, kutató elme, de hűvös szem. Nála a stíluskísérlet virtuozitása volt az elsődleges, a modell szinte csak eszköz, hogy egyik stílusvariációból a másikba szökellve keresse, melyik a pillanatnyilag legújabb stílusdivat.

Ferenczy Károly ezzel szemben maga a konzekvens, lassú metamorfózis, a változásokban is az állandóság. Ih-

letője a természet, a természeti látvány volt, amelybe az embert harmonikusan integrálta, hiszen szimbiózisuk a garancia arra, hogy az élet szép és esztétikus.

A három festő környezetében egy sor másik kiváló mester (Strobentz Frigyes, Glatz Oszkár, Fényes Adolf) festett hasonló szellemű képeket, de a festészet fősodrását az évtized végére a nagybányai természetelvűség jelen-



VASZARY JÁNOS
Ádám és Éva, 1900

MAROS MEGYEI MÚZEUM,
MAROSVÁSÁRHELY

Igen sok Ádám és Éva-ábrázolás született a századfordulón, mivel alkalmat adott a nemek ellentétének hangsúlyozására. Vaszary (1867–1939) nyugtalan kereső volt, sok stílust kipróbált, itt a német jugendstilhez áll közel. Színben és tartásban is ellentétes a két ősszüelő; Éva teste szinte világít a sötét kertben, míg Ádám – aki már ráeszmélt fatális tetteire – szinte be-süppedni látszik a sötétségbe. Szorongató atmoszférájú kép a bűnbeesés utáni, de a bűnhődés előtti szituációról.

tosak tudnak lenni a képek, szobrok. A vizuális kultúra öröme elragadta őket, és a „képek kultúrája” lassan kezdett felnőni a „szó kultúrája” mellé. Már csak a lelkes vásárlóközönség hiányzott.

1896 után csak nagyon lassan kezdett a magyar, azaz budapesti műtárgypiac kialakulni, pedig egyre több művész élt és igyekezett megélni Budapesten, miután a müncheni műtárgypiac összeomlott. 1897 telén már három nagy kiállításon lehetett karácsony előtt képeket látni és vásárolni: a Múcsarnokban, a Nemzeti Szalon kiállítóhelyiségében és a régi Múcsarnok épületében, ahol a nagybányai festők először állítottak ki csoportosan. Wlassics Gyula kultuszminiszter mind a három kiállításról vásárolt festményeket az állam nevé-

ben a tervezett Szépművészeti Múzeum számára.

A kilencvenes évek jelentős modern kísérletezői 1900 után is évekig kiállítottak a Múcsarnokban, ahol kifejezetten a stílusis sokszínűség volt jellemző. Az évenkénti két nagy tárlatról az állam rendszeresen vásárolt nagyméretű, ún. „kiállítási képeket”, amelyek méretüknél és témájuknál fogva feltűnést keltenek. Ide tartozott 1897-ben Kernstok Károly *Agitátor a gyár kávéházában* című képe, Révész Imre *Mindennapi kenyerünket* című alkotása 1901-ben vagy Poll Hugo képei (*Miatyánk*, 1898, *Ingyen kenyér*, 1902, a *Hazatérő búcsúsok*, 1903).

A realizmus megannyi egyéni stílusváltozatában lettek megfestve, de mind a társadalom kismizettjeinek életéből merítik témájukat.

A képek szereplői nemcsak szegény parasztok, hanem városi szegények is. Úgy 1905-ig kevés kivétellel a fősodrásban lévő festők többsége ábrázolta a magyar paraszt küzdelmes életét és szokásait, de immár nem az etnográfia megszépítő lencséjén át, hanem a maga kemény nyersségében (Fényes, Thorma, Vaszary, Révész, ekkor még Kernstok is, Bihari, Nyilassy, Zemplényi, Koszta, Perlmutter). Szociális érzékenység és lelki beleérző képesség jellemezte ezeket a komor festményeket, amelyeket magángyűjtők sose vettek volna meg.

A stílusis kísérletezés folytatódott minden hagyományos műfajban, s dekoratív, lenyűgöző tájképek és portrék sora született. A pasztózus, laza ecsetkezelés köznyelvé vált, az akadémikus realizmus részletező, sima stílusát felváltotta egy jóval expresszívebb és összefogóbb látásmód. A festők mindegyike individualitásra tört, nem akart iskolához, csoporthoz, párt-hoz tartozni. Az egyetlen „csoport” a nagybányai volt.

POLL HUGÓ

Hazatérés a búcsúból,
1903

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA,
BUDAPEST

1900 körül sok festő ábrázolt zarándoklatokat, búcsúkat, a falusiak vallásosságát, nemcsak a pszichológiai érdeklődés miatt, hanem mert a viseletek dekoratívak, festőiek voltak. Poll Hugó (1867–1931) képén az esti, fáklyákkal megvilágított, éneklő menet különleges, ritka jelenetnek számított és érmet nyert. A ma kevésbé ismert mester szinte mindegyik ilyen tárgyú képét, így ezt a pasztellt is megvette az állam.

VASZARY JÁNOS
Udvarlás, 1892

MAGÁNGYŰJTEMÉNY

A kedves jelenet természetes és életszerű, beállítás és póz nélkül; olyan, mint egy pillanatfelvétel. Valószínűleg fénykép után készült és nem hosszú modellálás gyümölcse. Ezt megerősíti az is, hogy a teniszütőt tartó fiatalember alakja el van vágva. Így még spontánabb és közvetlenebb, az életből ellesett lett a pillanat. A fiatalok választékos öltözete elárulja, hogy arisztokrata családhoz tartoznak. Virtuózan, anyagszerűen megfestett, derűs kép, igazi finomnaturalizmus, amely a színek harmóniájától átlényegül és választékosan esztétikussá válik.





A MŰCSARNOK VÁLSÁGOS ÉVEI

Magyarország 1903 és 1906 között mély politikai válságban volt, mind a Monarchia keretein belüli helyzet, mind a belpolitikai és a pártok közötti feszültségek miatt. Ez ekkor csak áttételesen nyilvánult meg a festészetben. Az újra fellobbanó Habsburg-ellenesség következménye volt az újonnan fellángoló nemzeti identitáskeresés, és ez kifejezést nyert a politikai-kulturális elit berkein belül is.

A súlyos társadalmi-szociális problémák feszültségei éppen a realizmuson keresztül szüremlettek be a festészet világába, s egyúttal konzerválták a népi tematikát. A realisták konfrontálódtak

azzal a mélyszegénységgel, amely nemcsak az Alföldet, de az ország számtalan vidékét jellemezte. Komor, erőteljes szociális témákban valósultak meg a színikísérletek (Tornyai János: *Bús magyar sors*, 1907).

1907-re, amikor a hosszú politikai válságsorozat ideiglenesen látszólag megoldódott, a festészet berkeiben a legfiatalabb művészgeneráció fellépésével a művészeti avantgárd berkeiben a szakmai kérdések kerültek előtérbe, a lépéstartás a legújabb francia és német stílus-kísérletekkel, információ és kiállításcsere. A festészet autonómiájáért küzdők (a középgeneráció tagjai) már nem építették bele a kézzelfogható társadalmi problemati-

KERNSTOK KÁROLY Agitátor a gyár kázinójában, 1897

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

Amikor Ferenc József megtekintette az 1897. évi tavaszi tárlatot, érdeklődéssel állt meg Kernstok (1873–1940) képe előtt, nyilvánvalóan a szokatlan téma miatt. A művész, aki Benczúr Gyula mesteriskolájában is tanult, a klasszikus, akadémikus technikai tudással felvértezve festette meg a feszült jelenetet, valóban találóan jellemezve a szereplőket. A téma nem volt teljesen ismeretlen; a német festészetben többen ábrázoltak hasonló politikai jeleneteket, bár inkább anarchista milióból. A képet – provokatív tartalma ellenére – megvetette az állam. Kernstok életművében ez a kép kivétel volt, utána még éveken keresztül paraszti témákhoz nyúlt ő is, mielőtt 1903-ban újra stílust váltott, hogy azután az évtized végére a radikális avantgárd fiataljaival lépjen szövetségbe.

ZEMPLÉNYI TIVADAR
Könyörgés békéért, 1916

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

Zemplényi (1864–1917) utolsó jelentős „áhitatképe” már az első világháború alatt született. Megragadó jelenete az ott-hon maradottak világának: a mezőn parasztasszonyok és férfiak csoportja fohászkodik papjuk vezetésével a háború befejezéséért. A kora tavaszi égen fényes, fehér és tépett, rózsaszín felhők futnak, s vékonyka, csupasz faágak hajlonganak a szélben. A mezőn az egyszerű, ácsolt feszület előtt térdeplő, sötét ruhás falusiak között megvillan a fiatalok fehér blúza, inge és egy piros kendő. Expresszív, mozgással és színnel teli kompozíció, realista valóságfestés, tele nyugtalansággal. Amikor ez a kép született, a Múcsarnok már két esztendeje hadikórházként működött, és a hátszágban is mindenki béke után vágyott. Babits Mihály akkor írta *Húsvét előtt* című versét.

kát mint témát a műveikbe. A középgeneráció a természetelvűség útját járva az esztétikumra koncentrált, a radikális avantgárd pedig a formabontó és új vizuális nyelvet teremtő stílus kísérletekre. Ezek az ifjú művészek már nem állítottak ki a Múcsarnok falai között.

A Budapesti művészeti kiállítási élet pezsgett, még jobban megnyílt a nemzetközi kiállítási rendszer felé, 1907-től Pesten is lehetett látni Gauguin-, Van Gogh-, Matisse-, sőt Picasso-, majd Kandinszkij-képeket, de nem a Múcsarnok falai között, hanem a Nemzeti Szalonban. Az aktív, ifjú, intellektuális

bohémvilágban pedig együtt gondolkodtak a világ megváltásáról az írók, zenészek és képzőművészek. Párizs karnyújtásnyira lévőnek tűnt, és úgy tetszett, a modern magyar festészet szerves része (vagy pillanatokon belül része lesz) egy közös összeurópai kiállítási életnek és művészeti piacnak, műkereskedelemnek. Ennek lett hirtelen vége 1914-ben a háború kitörésével.

Zemplényi komor képe a viharos kora tavaszi szeles ég alatt a mezőn térdeplő falusiakkal (*Könyörgés békéért*, 1916) a tanúja, hogy 1916-ban mit érzett a magyar nép. Békéért könyörgött. ♦



Tudjon meg még többet a történelemről!

**Olvassa
a Rubicon
minden
hónapban!**

Előfizetőinknek 2 szám ajándék: 10-et fizet, 12-t kap!

Egyenként is megvásárolható példányok

2003/3-4	Új világregd	699 Ft	<input type="checkbox"/>	2011/12	Gulag	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2003/6	A történész mestersége	448 Ft	<input type="checkbox"/>	2011/1 különszám	Dicsőséges dinasztia: Árpád-ház	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2003/9-10	Deák Ferenc, a haza bölcse	699 Ft	<input type="checkbox"/>	2011/2 különszám	Náci örökség	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2004/4	Bibó István, a nemzet lelkiismerete	448 Ft	<input type="checkbox"/>	2011/3 különszám	Magyar középkor	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2004/7	Történelem az interneten	448 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/1-2	Magyarország a mérlegen	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2004/8-9	60-as évek	699 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/3	Kitörés	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2004/10	IV. Károly	448 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/4-5	Történelmi tévhitok – Krasznahorka büszke vára	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2004/12	Az Andrások világa	448 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/6	Adók és adófizetők – Hitler stílusa	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2005/1	A háború sötét arcai	498 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/7	Újkori olimpiák – Lovagok világa	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2005/8	Az NSDAP története	498 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/8	Horthy István halála – Kádár arcai	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2006/2-3	Háború a modern korban	789 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/9-10	Klebelsberg – Aktuális Horthy kép	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2006/7	Terrorbombázások – Tortúra	545 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/11	Volksbund kontra Hűségmozgalom	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2006/8	Che Guevara – Keresztesek	545 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/12	Sztálin – Nagy perek – A „Kossuth címer”	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/1-2	Második Trianon	889 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/1 különszám	Boszorkányság	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/3	Állambiztonság – Titkosszolgálat	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2012/2 különszám	A Magyar nemesség	645 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/6-7	A magyar bor századai	889 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/1	Híres merényletek – Gestapo	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/8	A 20. századi nő	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/2-3	Nagy Szulejmán – Pápák és a Pápaavasztás	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/9	Személyi kultuszok	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/4	Mozaikok az európai zsidóság történetéből	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/10	Horthy Miklós kultusza	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/5	Horthy Istvánné – Grófok, hercegek, bárók	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2007/1 különszám	AVO – AVH-III/III	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/6	Szent István nyomában – Fehérvár	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/1	Emigrációk	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/7	Bethlen Gábor – Kis magyar lőtörténelem	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/2-3	Reform, modernizáció	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/8	A mohácsi csata – II. Lajos kontra Szulejmán	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/4	Szlovákia + Híres asszonyok	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/9-10	Napoleon – A hatalom és a szélsőjobb a Horthy-korban	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/5	A repülés úttörői + Edvard Beneš	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/11	Hősök tere – Nemzet és emlékezet	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/6	Ókori olimpiák + Katyn	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/12	A Bethlen-korszak	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/7-8	Fekete krónika	895 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/1 különszám	A borgiák – Firenze és a Mediciek	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/9	Fekete-fehér Amerika	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2013/2 különszám	Mi történt Mohács után?	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/10	A doni kálvária + '68 világa	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/1	A székelység története	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2008/1 különszám	Titokzatos ókor	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/2	Zrínyiek	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/1-2	Magyar jobboldali hagyomány	895 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/3	Dózsa György, 1514 – Megszállás, 1944	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/3	A királyiroktól a 301-es parcelláig	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/4-5	Seuzo-kincs – Az I. világháború	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/4	Amiről a címerek mesélnek	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/6	A béke kálváriáján – Apponyi Albert gróf	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/5	Délvidéki tragédia	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/7	Egy magyar mítosz – Az aranycsapat	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/6	Út a háborúhoz	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/8	Sopron – A hűség városa	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/7-8	Vadászat Magyarországon	895 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/9	Isonzó – Doberdó – Caporetto	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/9	A téli háború – Kálmán és a reformáció	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/10	Az Oszmán Birodalom	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/10	Egyenruha-történet – Középkori magyar királynék	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/11	A kiugrási kísérlet	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2009/11	Középkor	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/12	Magyar béketörekvések – Szent-Györgyi Albert	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/1	A csendőrség története 1881-1945	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2014/1 különszám	Európa	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/2	Szabadkőművesek	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/1	A nagy háború, 1914-1918	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/3	Szélsőjobboldali radikalizmusok	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/2	Iszlám radikalizmus – Vitriolos karikatúrák	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/4-5	Trianon és 20-as évek Magyarországa	995 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/3	Haditengerészet	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/6	Kitelepítések – Ki volt Biszku Béla?	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/4	1945, egy végzetes év – Hóman Bálint	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/7	A szex és erotikus kultúrtörténete	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/5-6	Örmény genocídium 1915 – Német kapituláció 1945	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/8	Sikertörténetek a 19. században	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/7	Petőfi élete és halála	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/9	1956-os sortűzek – Kulákok	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/8	Női szerepek a történelemben	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/10	Hitler és Sztálin tábornokai – Károlyi Mihály	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/9	A Nádasdyak – Málénkij Robot	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/1 különszám	Trianon és a revízió	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/10	Koncepciós perek	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2010/2 különszám	Ormos 80	595 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/11	Gróf Tisza István	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/1	A Szent Korona viszontagságai	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2015/12	Koronás fők	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/2	Vörös terror, fehér terror	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/1	Migráció	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/3-4	A 19. század – Bethlenek	995 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/2	Széll Kálmán	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/5	Weimar arcai – Megszállások	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/3	A Mein Kapf és a Hitler mítosz	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/6	A Hitler-Sztálin paktum	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/4	Mátyás király	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/7	Háborús bűnösök	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/5-6	Teleki Pál – Báthori István – GULAG	995 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/8	Királykérdés Magyarországon	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/7	Honfoglalók	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/9-10	Bethlen István	995 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/8	Verdun, 1916	695 Ft	<input type="checkbox"/>
2011/11	Az avarok	645 Ft	<input type="checkbox"/>	2016/9	Széchenyi István – a legnagyobb magyar	695 Ft	<input type="checkbox"/>
				2016/10-11	1956-2016 – Végzetes sorsok	995 Ft	<input type="checkbox"/>
				2016/12	Amerikai elnökök – 1789-2016	695 Ft	<input type="checkbox"/>

EGYÉVES ELŐFIZETÉS DÍJ | 2017/3-tól 1 év (12 szám) 6950 Ft

Megrendelem

a Rubicon következő egy évben megjelenő számait o

A régi számokat tartalmazó egységcsomagok közül kedvezményes áron megrendelem:

2007-es évfolyam (12 szám)*	- 4500 Ft o
2008-as évfolyam (11 szám)	- 4500 Ft o
2009-as évfolyam (11 szám)	- 4800 Ft o
2010-es évfolyam (12 szám)	- 5000 Ft o
2011-es évfolyam (15 szám)	- 6000 Ft o
2012-es évfolyam (14 szám)	- 6000 Ft o
2013-es évfolyam (14 szám)	- 6000 Ft o
2014-es évfolyam (13 szám)	- 6000 Ft o
2015-ös évfolyam (12 szám)	- 6000 Ft o
2016-os évfolyam (12 szám)	- 6500 Ft o

Új előfizetőinknek postaköltséget nem számítunk fel. Előfizetés nélkül a régi évfolyamokat 500 Ft egyszeri postaköltséggel postázzuk. A fent feltüntetett folyóiratszámaink egyenként is megrendelhetők.

NÉV

INTÉZMÉNY
(KOZULETI MEGRENDELÉS ESETÉN)

CÍM / TELEPÜLÉS:

UTCA:

HÁZSZÁM / EMELET, AJTÓ:

TELEFONSZÁM:

E-MAIL:

OLVASHATÓ ALÍRÁS

Adja le megrendelését e-mailben: rubicon@online.hu | Rendelhet interneten: www.rubicon.hu
Vagy postai úton: Rubicon szerkesztősége (1161 Budapest, Sándor utca 60.). A megrendeléseket fénymásolva vagy kézírással is elfogadjuk.

Magyarország első számú, e-learning alapú társadalomtudományi programja középiskolásoknak

Egyetemre, emelt szintű érettségire készülsz?

Foglalkoztat a társadalom, gazdaság és politika?

Szeretnél a vitákban meggyőzőbben érvelni?

Fejlesztenéd kommunikációs, prezentációs képességeidet?

Szívesen tagja lennél az ország legjobb középiskolás közösségének?

**PRÓBÁLD
KI
MAGAD!**

HA IGEN, JELENTKEZZ 2017. JANUÁR 22-IG! A KÉPZÉS INGYENES!

A Mathias Corvinus Collegium az országban egyedülálló, élményalapú, videós, interaktív tananyagokra épülő tehetséggondozó programja a következő képzési modulokkal vár:

- Modern kori történelem
- Közgazdaságtan
- Nemzetközi kapcsolatok
- Társadalmi tanulmányok
- Pszichológia
- Jog
- Íráskészség
- Academic Writing
- Nyelvvizsga-felkészítő (B2)

Elméleti képzésünket havonta egy, szombatoként tartott tréning egészíti ki, ahol neves egyetemi oktatók, elismert szakemberek előadásain, tréningjein vehetsz részt. A tréningek témái:

- Tanulásmódszertan
- Érveléstechnika
- Prezentáció
- Önismeret





Mária Terézia koronázási menetének tagjai, 1741. június 25. Részlet

A királynő eskütétele az irgalmasok temploma előtti téren című képből.

Franz Messmer és Wenzel Pohl, 1769. Magyarország Nagykövetsége, Bécs.

A magyarországi megyés és címzetes püspökök főpapi ornátusban, pluvialében és mitrában, lóháton ülve követték Mária Teréziát a ferences templomtól a Vásártérre, ahol sor került a királynő eskütételére.